

Audioguides

Se - med andra ögon!

Handbok för att
skapa Daisyguides

**Finansierad av Allmänna Arvsfonden, Kulturrådet och
Stiftelsen De Blindas Vänner.**

2008 Daisypjektet

Författare: Anders Josby, Malin Andersson

Grafisk design: Irene Nurmi, Nina Augustsson

Foto: Peter Dennis Karlsson

**(Förutom bild på sid 31 och 32 Källa: Göteborgs Konstmuseum,
och bild på sidan 36 och 40, Foto: Sara Idermark)**

Tryck: Högsbo grafiska

Innehåll

Förord	4
Introduktion	7
Daisyprojektet i Göteborg - kort presentation	8
Vad är Daisy?	9
Hur är en museiguide på Daisy upplagd?	10
Vad innebär syntolkning	10
Samarbete - den smartaste vägen till bra resultat	11
Utbildning	12
Vem ska skriva Daisymanus?	12
Taktila föremål	13
Hur lång kan en Daisyguide vara?	15
Nivåerna	16
- Exempel	17
Språket i guiden	18
Att välja vad som ska beskrivas	18
Att beskriva	19
Att berätta	22
Att beskriva rummet & miljön	23
Hur man rör sig i rummet	24
Sifferskyltning	24
Inläsningen	25
Ljudillustrationer eller inte?	25
Minimanual för en Daisyguide!	26
Marknadsföring & exponering	28
Exempel på beskrivande och berättande text	30
Kontaktuppgifter	41
Referenslitteratur	42

Se - med andra ögon!

Daisyguider är ett smart sätt att öka tillgängligheten för besökare med nedsatt syn, men även för dyslektiker och för besökare med kognitiva eller intellektuella funktionshinder. Informationen i detta häfte riktar sig i första hand till personer med särskilt ansvar för att öka tillgängligheten på museer och utställningar.

Förord I

Idéen till audioguider på Daisy fick jag i början av 2000-talet när talböckerna övergick till att produceras i Daisyformat. Mina tankar var att talbokens indelning i kapitel/nivåer med möjlighet att enkelt bläddra mellan dem med hjälp av Daisytekniken, borde gå att överföra så att även en museeutställning kan göras tillgänglig för oss synskadade på samma sätt. Genom att dela in utställningen i ett antal logiska huvudstationer så borde det därmed bli möjligt att få en överblick och att orientera sig i utställningen. Under respektive huvudstation läggs underkapitel med tydliga beskrivningar av föremålen och bilder samt tillhörande texter. Därmed blir det möjligt att veta hur det ser ut i färg, form och storlek, vilket är den synskadades stora problematik och otillgänglighet. Tankarna blev till verklighet när Göteborgs Stadsmuseum år 2004 ville vara med och ta fram en testguide på utställningen – Handens intelligens, ett projekt finansierat av Göteborgs handikappråd. Jag besökte utställningen ett antal gånger och tillsammans med Rebecka Bergström, som var museets sambandslänk, så skrev vi en manustext för inläsning. Det mesta klarade vi genom e-post korrespondens. Vi fick brottas med många spännande frågor längs vägen. Hur skall man bäst beskriva föremålen? Allt går inte att beskriva men hur görs ett urval utan att tappa helheten och valmöjligheten? Föremålen får sitt sammanhang genom att man till exempel

berättar om historia, bakgrund, bruksmiljö, tidsepok, tillverkare och anekdoter. Allt detta skall vägas samman och utformas till en "lagom" hanterbar mängd information, men hur? Hur görs en bra indelning/struktur på guiden så att det blir enkelt att välja och förflytta sig i texten? Vi diskuterade och hittade bra lösningar till ett acceptabelt manus. Slutprodukten i form av inlästa cd-skivor visade sig hålla måttet riktigt bra, och efter presskonferens och rapport från receptionen om intresserade besökare så kändes det verkligen som en framgång. Jag var dock medveten om att produkten måste utvecklas vidare.

Fortsättningen blev det tvååriga projekt som denna handledning är baserad på. Genom det goda samarbetet och samverkan med Kulturförvaltningen i Göteborg blev det möjligt att utveckla guiden bland ett brett urval av olika utställningars innehåll. Allt från bruksföremål till konstverk och design som finns representerat på Göteborgs Sjöfartsmuseum, Göteborgs Stadsmuseum, Göteborgs Konstmuseum och Röhsska designmuseet. Jag kom i nära kontakt med många positiva och engagerade personer och fick tillbaka stor kunskap i museernas uppbyggnad, arbetssätt och personalgrupper. Tillsammans så har vi haft massor av intressanta dialoger, och efter hand så ökade även förståelsen av att kunna ta på föremålen och att förbättra kontraster på texter och montrar. Genom dialogerna så lärde jag mig att det är viktigt att göra skillnad på begreppen berätta och beskriva.

Mitt absolut närmaste samarbete har varit med energisprutan Marie Folkesson och manusskrivaren Malin Andersson.

Jag hoppas att denna handledning skall inspirera dig till att skaffa Daisyguiden till era utställningar. Daisy är en användbar audioguide för alla besökare, och lämpar sig i många fler miljöer än bara museer, som till exempel djurparker, botaniska trädgårdar, naturstigar, fornlämningar och som turistguide över ett sammanhängande kulturområde.

Flera museer runt om i landet har hört av sig under projektet

och blivit intresserade av Daisyguiden.

Slutligen så vill jag tacka alla er underbara personer som jag på olika sätt har träffat under projektet. Jag vill även tacka Allmänna arvsfonden, Kulturrådet och stiftelsen De blindas vänner som har finansierat projektet.

*Anders Josby
Synskadades Riksförbund i Göteborg*

Förord II

Den soliga lördagen 14 april 2007 är för mig oförglömlig! Det var då Daisprojektet hade sin vernissage eller rättar sagt sitt releaseparty på Röhsska museet i Göteborg efter två år av idogt arbete. Och det var då jag med glädjeskutt i magen insåg att projektet och vi som så idogt jobbat med det var i hamn... eller vid projektsyftets första mål. En nästan fullsatt aula med intresserade åhörare gjorde mig lycklig och fyllde mig med goda förhoppningar om att projektet hade en framtid och skulle kunna utvecklas i olika former.

Jag tackar ödmjukt att jag under dessa två år som en av två projektledare fått vara med om en spännande och ibland högst annorlunda arbetsprocess som definitivt försett mig med nya glasögon med fokus på bemötande och tillgänglighet i vårt samhälle.

Jag är imponerad av alla dessa eldsjälar och kunniga människor jag mött och alla nätverk jag blev delaktig i, alla roliga och inspirerande resor och möten, alla problem som blev kreativa tillgångar att lösas och sist men inte minst att på nära håll se hur en liten god idé om tillgänglighet förverkligas och tar sig kreativa och spännande former för fortsatt inspiration, utveckling och förnyelse.

*Marie Folkesson
Göteborgs kulturförvaltning*

Introduktion

I regeringens nationella handlingsplan "Från patient till medborgare" uttrycktes målsättningen att samhället ska vara fullt tillgängligt för funktionshindrade år 2010. Även om tillgängligheten i samhället har ökat finns fortfarande många hinder för synsvaga och blinda om de vill ta del av de samlingar, byggnader och den information som bildar vårt gemensamma kulturarv. Över 100 000 personer i Sverige lever med bestående synnedsättning. En synskada innebär att det är svårt eller omöjligt att läsa texter eller att se färger, detaljer eller storlek på föremål. Andelen människor med nedsatt syn ökar i takt med den växande andelen äldre i Sverige och behovet av service för funktionshindrade kommer också att öka.

Det här häftet är tänkt som en praktisk guide för alla som vill öka tillgängligheten till museer, utställningar, historiskt intressanta byggnader eller andra miljöer av kulturhistoriskt värde. Daisyguider är ett enkelt, billigt och roligt sätt att göra utställningar och samlingar tillgängliga för fler. Förhoppningen är att detta häfte och exemplen från Daisyprojektet i Göteborg ska inspirera och leda till fler syntolkade guider, inte bara på kulturinstitutioner utan även andra besöksmål som till exempel djurparker och botaniska trädgårdar. Alla miljöer och alla besökare är olika, därför är den här guiden inte generell. Vi försöker ge praktiska tips på hur man kan göra en utställning tillgänglig för synskadade.

Daisyprojektet i Göteborg – kort presentation

2005 - 2007 samarbetade Synskadades Riksförbund i Göteborg med Göteborgs Stads Kulturförvaltning i projekt med syfte att göra museerna mer tillgängliga för en bredare publik.

Målet var att användarvänliga Daisyguider och spelare skulle finnas som självklara inslag vid fyra av stadens största museer, Konstmuseet, Röhsska museet, Stadsmuseet och Sjöfartsmuseet. Vid dessa museer finns numera Daisyguider till två av respektive museums basutställningar. Guiderna berättar om, och beskriver utställningar och museiföremål för besökare med nedsatt syn. Guiderna beskriver den fysiska utställningen; utställningsrummen, ljuset, montertexterna och föremålets färg, form, storlek samt material. Man får också ta del av bakgrundsfakta som historik, miljö och anekdoter, dvs. samma information kring föremålen som en person som guidar ger. Daisyguiderna är framtagna med samma teknik som används för inläsning av talböcker. Daisyspelare finns att låna tillsammans med Daisyskivorna i de berörda museernas

reception. Med guidens hjälp kan man själv välja hur man vill ta sig runt i utställningen. Man kan välja att följa guiden från början till slut, eller använda sökkommandon för t ex att leta upp en specifik del av utställningen eller för att backa tillbaka – något som ger besökaren stor valfrihet. Daisyskivorna finns till salu i de berörda museernas receptioner och är tänkta att också kunna lånas på Göteborgs Stadsbibliotek.

Vad är Daisy?

DAISY står för Digitalt Audiobaserat Informations-System. Tekniken gör det möjligt att strukturera texten, textmassan delas in i en hierarkisk struktur med kapitel, underavsnitt och stycken. Metoden gör det lätt för användaren att navigera i texten. Läsaren kan förflytta sig mellan sidor, kapitel och stycken. Det är lätt att få en överblick om vart man befinner sig i textmassan. Man kan själv välja läshastighet.

Daisyskivor är enkla och billiga att producera och tekniken är välkänd och etablerad bland synskadade personer och på bibliotek. Daisy är ett komprimerat format motsvarande MP3 vilket gör att mycket information får plats på varje skiva. Daisyskivor går också att spela i en MP3spelare.

Hur är en museiguide på Daisy upplagd?

En Daisyguide är ett sätt att ge synskadade samma möjlighet som seende att uppleva en utställning. Daisyguiden är både berättande och beskrivande. Att berätta och beskriva är två skilda begrepp. Berättandet kan liknas vid en vanlig turistguide som ger bakgrund, historia och sammanhang. Beskrivandet kan liknas vid en syntolk och är det som gör att föremålens utseende, färg, form och detaljer tydligt framträder för besökaren. En Daisyguide innehåller alltså strukturerad information med beskrivningar av själva utställningslokalen och dess miljö, utställningens innehåll, eventuella taktila föremål samt en berättande del.

Vad innebär syntolkning?

Syntolkning innebär att man beskriver och berättar om platser eller företeelser, t ex en djurpark, en konstutställning eller det som händer under en teaterföreställning, en filmvisning eller ett sportevenemang. Att syntolka en film innebär att syntolken beskriver miljöer, personer och vad som händer när det är tyst i filmen. Samma metod används också vid teaterföreställningar eller sportevenemang. Speciellt utbildade syntolkare eller kommentatorer förmedlar det som äger rum genom mikrofon och hörlurar. För permanenta installationer, t ex en basutställning på ett museum, kan inspelade guider ersätta den levande syntolken. Besökaren kan själv röra sig runt med hjälp av en Daisyguide. Oavsett metod ersätter alltid syntolkningen den synskadades ögon.

Samarbete – den smartaste vägen till ett bra resultat

Att ta fram Daisyguiderna i Göteborg har varit en lärorik process. Att alla berörda parter redan från början involverades i projektet var avgörande. Samarbetet mellan museet, representanten för målgruppen och skribenten var en förutsättning för ett lyckat resultat.

Bilda alltså en brukargrupp bestående av personer med skilda åldrar, erfarenheter och intressen. Gruppen bör träffas regelbundet under Daisyguidens framväxt och ha möjlighet att testa och ge feedback på guidens innehåll och upplägg. Att vara synskadad medför inte automatiskt att man är expert på museiguider, men erfarenheterna av de behov funktionshindret för med sig, är unika. Det är också viktigt att i ett så tidigt skede som möjligt förankra projektet och arbetsprocessen hos verksamhetens ledning, politiska nämnder samt andra personer och organisationer med ansvar för ökad tillgänglighet.

Utbildning

För att engagera personalen i projektet är det viktigt att hela personalgruppen får ordentlig kunskap om vad det innebär att vara funktionshindrad. Utbildningen bör ge en bra allmän orientering om funktionshinder och betona vanliga "bemötandesituationer" och förhållningssätt till funktionshinder. Ett tips är att personalen får prova rollen som synskadad museibesökare med bindel för ögonen. Hur fungerar entré, utställningarna, materialen och möbleringen för den som är synskadad? Hur fungerar texter och montrar i utställningen för besökargruppen? I samband med att Daisyguiderna börjar lånas ut på museerna är det viktigt att den personal som kommer att ha ansvaret för utlåning och praktisk hantering av spelarna utbildas. Lika viktig som den praktiska kunskapen kring tekniken är kunskap om hur man bemöter synskadade besökare.

Vem ska skriva Daisymanus?

Det enklaste är om en museipedagog eller en guide som redan känner till utställningen och dessutom är van att visa och beskriva den skriver manustexten. Men eftersom de flesta idag arbetar under tidspress kan det vara nödvändigt att hitta en extern skribent. Om skribenten har anknytning till målgruppen synskadade eller till det ämne guiden ska handla om är det självklart en stor fördel. För skribenten är det viktigt att samarbeta med representanter från bägge håll, alltså dels med någon från användargruppen som har brukarperspektiv, dels med någon som representerar museet eller utställningen.

Taktila föremål

Taktila föremål ger den synskadade besökaren en möjlighet att känna på föremålet och själv bilda sig en uppfattning utan att någon tolkat och förmedlat informationen.

Många besökare vill uppleva föremålen med flera sinnen, de vill känna föremålets form och samtidigt höra beskrivningen. Detta gäller inte minst barn och unga. Det finns olika sätt att tillmötesgå den synskadade besökaren. Man kan tillåta besökaren att hålla och röra vid de utställda objekten, eller plocka fram liknande, mindre ömtåliga exemplar ur gömmorna. Man kan också tillverka taktila kopior, modeller, materialprov eller taktila bilder. Taktila föremål kan användas på olika sätt, de kan placeras i direkt anslutning till guidens beskrivningar men också finnas tillgängliga i anslutning till guidning eller användas under museilektioner. De taktila föremålen kan representera bilder eller föremål. Taktila kartor eller modeller av museet eller utställningen

kan ge en överskådlig bild av byggnaden eller miljön som Daisyguiden berättar om. Tygmönster, tryckta tapetmönster eller designstilar kan illustreras taktilt. För att förmedla den önskade bilden, modellen eller stilen genom en taktil modell så krävs det ofta att man förenklar och inte är så detaljrik. Men man får bedöma och prova sig fram i varje enskilt fall för modelltillverkningen. De viktigaste och mest utmärkande särdragen och kännetecknen måste framhävas. En reliefbild måste vara enkel och tydlig, den får inte innehålla några onödiga detaljer eller vara alltför liten. Det är mycket svårare att känna vad en bild föreställer än att titta på en bild. Ögat uppfattar fler detaljer och olikheter än vad fingertopparna kan känna. Struktur i en sträv yta är lättare att uppfatta än i en glansig. Daisyprojektet i Göteborg och på Lödöse museum har använt Formakademin i Lidköping för att tillverka

taktila föremål till guiderna. Modeller av föremål, mönster, formuttryck och en rumsmodell tillverkades. Modellerna av mönster och formuttryck är tänkta att fungera som referenser till flera utställningsföremål.

Hur lång kan en Daisyguide vara?

Utgå från att målgruppen har samma ork, tålamod och intresse som andra besökare och att tiden man tillbringar på utställningen är ungefär lika för alla. Skillnaden mellan en Daisyguide och en livevisning är att en museipedagog alltid anpassar turen och informationen efter gruppen och gruppens speciella intressen. En Daisyguide innehåller samma information oavsett om besökaren är förstagångsbesökare eller ämnesexpert, ung eller gammal, lokalt förankrad eller bara på besök. Det fiffiga med Daisy är att man som besökare kan välja vad och hur mycket man vill lyssna på. Precis som en vanlig besökare snabbt kan gå igenom en utställning och stanna till vid speciellt intressanta delar kan en Daisyguideanvändare välja att hoppa över eller lyssna noga på önskade avsnitt. Besökaren kan hoppa framåt eller bakåt i texten, lyssna fler gånger på utvalda avsnitt och välja hastighet på talet. Den synskadade besökaren kan på så sätt välja att göra ett kort besök eller ett längre ingående besök på utställningen. Man kan välja att köpa Daisyskivan med sig hem, lyssna hemma och kanske återvända för att uppleva delar man missat. En Daisyguide kan alltså innehålla information, som om man lyssnar på hela skivan skulle ta betydligt längre tid än en vanlig guidad tur. För att kunna hoppa över avsnitt eller gå framåt eller bakåt i texten är det viktigt att det tydligt framgår vad som är vägbeskrivningar, fördjupningsavsnitt och beskrivningar av föremål och rum.

Nivåerna

Fördelen med en Daisyguide är att användaren själv kan orientera sig i textmassan.

Med enkla sökkommandon kan man lätt och snabbt förflytta sig i Daisyskivans innehåll. Texten är indelad i olika nivåer som kan liknas vid huvudkapitel och underkapitel.

Läsaren eller besökaren kan lätt välja vad man vill besöka i utställningen och hur mycket information om varje föremål man vill lyssna till. För att användaren ska kunna orientera sig i Daisyguiden måste den vara uppbyggd på ett speciellt sätt som även blir tydlig i utställningen.

Med hjälp av siffrerubriker delas texten in i huvudnivåer och undernivåer. Huvudnivån kan benämnas station. En huvudnivå/station kan t ex vara ett rum, en monter, en tidsepok eller flera olika delar som hänger samman på samma plats. På respektive huvudnivås undernivåer beskrivs föremålen i rummet eller montern. Ibland är det önskvärt att infoga en fördjupningstext som handlar om t ex en epok eller en specifik person. Markera i så fall tydligt att det handlar om ett fördjupningsavsnitt och ge textstycket en egen siffernivå med tillhörande rubrik. I Daisystrukturen så kallas nivåerna, som här omtalas, för 1, 2, 3 osv. Huvudnivån ligger på 1 och nästa undernivå ligger på 2 osv. Med enkla kommandon, knapptryckningar på Daisyspelaren, så hoppar eller söker besökaren på nivåerna och hittar önskat avsnitt med rubrik. Bra är att konsekvent lägga alla väganvisningar i början av texten till aktuell station, monter eller föremål.

Exempel

Här följer exempel på hur man delar in texten i olika nivåer, eller kapitel enligt ovan:

Exemplet avser en utställning som har fler än ett rum.

- 1 Beskrivning av första rummet i utställningen
 - 1.1 Rummets första huvudstation
Vägvisning till och beskrivning av stationens innehåll, t ex en monter med tillhörande bilder, kort historik, anekdoter kring föremålen etc
 - 1.1.1 Konkret beskrivning av föremålen. Berätta om vilka föremål som finns och beskriv de för sammanhanget mest betydelsefulla föremålen.
 - 1.1.2 Fördjupningstext
 - 1.2 Vägvisning och berättande text om rummets andra huvudstation.
 - 1.2.1 Beskrivning av stationens föremål
- 2 Vägvisning till, och beskrivning av, utställningens andra rum.
 - 2.1 Vägvisning till, och berättande om andra rummets första huvudstation
 - 2.1.1 Beskrivning av stationens föremål
 - 2.1.2 Fördjupningstext

Det är lämpligt att varje rum i utställningen representerar en huvudnivå. Undvik mer än tre undernivåer, annars blir det svårare för användaren att förflytta sig i texten. Man kan låta utställningens innehåll och uppbyggnad styra i vilken ordning beskrivning och berättande text ska läggas. Ibland kan den berättande texten vara så värdeladdad att den påverkar besökarens uppfattning. Se *exemplet från Göteborgs Konstmuseum, Zorns målning av en prostituerad*.

Språket i guiden

Språket i en Daisyguide skall vara av normalt tal och språkbruk. Tänk dock på att det inte går att fråga en Daisyguide om betydelsen av ett ålderdomligt uttryck eller en ämnesspecifik term.

Det är alltså bra att använda ett så enkelt och vardagligt språk som möjligt och gärna förklara ovanliga ord och uttryck där de förekommer. Tänk på att definiera orden så exakt som möjligt och undvika tvetydigheter. Tänk också på att barndomsblinda kan ha svårt att förstå ord som är kopplade till synintryck, t ex ord som suddig eller genomskinlig. Undvik att hänvisa till visuella fenomen eller liknelser. I övrigt ska vardagligt språk användas. Det skrivna språket skiljer sig från det talade. Innan texten skickas iväg för inläsning är det bra att provläsa guiden på plats tillsammans med en grupp synskadade.

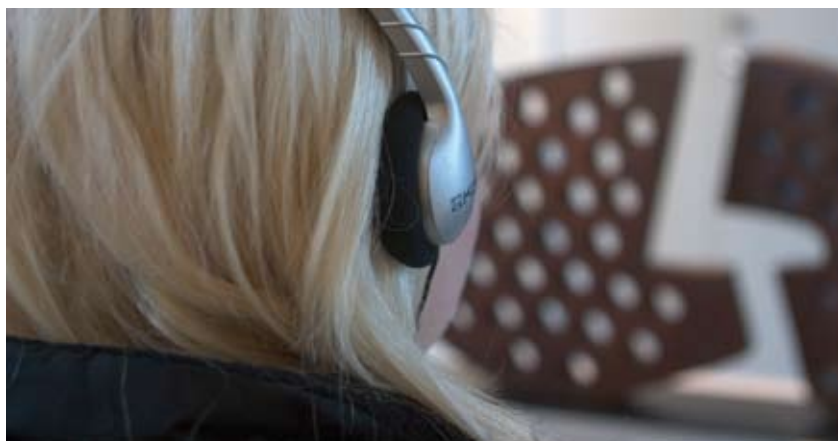
Att välja vad som ska beskrivas

Den synskadade besökarens situation är att denne har svårt för att överblicka utställningens helhet, och att söka igenom montrar eller rum samtidigt som denne passerar förbi, och för att veta vad man är intresserad av så måste man få en överblick. Därför måste Daisyguiden vara så heltäckande som möjligt och sträva efter att ta med allting. En bra grund att utgå från är att samma föremål som tas upp vid en vanlig guidning finns med, och sedan omtalas även resterande utställningsdelar så att manustexten blir så komplett som möjligt. Det spelar ingen roll att manustexten blir stor och omfattande eftersom Daisyguidens manöverfunktioner möjliggör för besökaren att självständigt hoppa och söka i texten för att lyssna till önskade avsnitt. Det är därför önskvärt att samtliga föremål i en utställning omtalas även om inte

alla kan beskrivas. Till exempel om en monter innehåller 15 porslinsföremål, så beskrivs hur många fat, koppar, figurer etc som finns. Välj ut några av föremålen, kanske en kopp, ett fat och en figurin eller de mest iögonfallande, och beskriv dem noggrant. Urvalet får göras från fall till fall, och vissa föremål eller bilder lämpar sig bättre än andra att beskriva. Självklart skall alla taktila föremål beskrivas och även tydligt anges i guiden var det är placerat och att det är tillåtet att kännas på.

Att beskriva

Beskrivningen bör vara så neutral som möjligt. Besökaren ska själv kunna bilda sig en uppfattning utan att guiden tolkar eller värderar. Försök att vara objektiv och saklig. Undvik att använda värdeladdade uttryck. Det är bra om guiden ger ett snabbt helhetsintryck där de viktigaste detaljerna beskrivs. Då har användaren också möjlighet att välja om man vill lyssna klart eller hoppa framåt till nästa föremål eller station. Tänk på att man som besökare inte orkar ta till sig hur mycket information som helst och att det kan vara både tröttsamt och enformigt att lyssna på en lång verbal beskrivning.

Börja beskrivningen med det allmänna och fortsätt med det mer detaljerade. Presentera först rummet eller montern, därefter enskilda föremål eller föremålsgrupper. Uppgifterna på föremålets ev namnlapp ger bra inledande information, samt motiv, mönster, färg och form. Tillkomstår, material, teknik och storlek är också väsentliga uppgifter. Ange storleken med lämpligt mått i cm, dm eller m och jämför gärna med olika vardagsföremål. Formen eller detaljer kan även det jämföras med kända vardagsföremål. När man beskriver en bild är det bra att redan i början av beskrivningen nämna det centrala motivet eller huvudpersonerna och förhållandet mellan dem, rörelse, blick, ställning. Den huvudsakliga färgen är också bra att ange i början av beskrivningen. Många personer som förlorat synen minns färgerna som visuella element.

Om det inte är möjligt att röra vid föremålet kan man gärna jämföra med något besökaren tidigare upplevt. Man kan redogöra för t ex ljud, väder, stämning, materialkänsla osv. En kort ljudillustration kan ge den synskadade besökaren en ögonblicklig känsla av konstverket eller den miljö som ska beskrivas, t ex cafésorl eller ljudet av forsande vatten. Ibland ingår ljudillustrationer i utställningen, man kan också välja att lägga in egna i Daisyguiden.

Ett sätt att beskriva hur föremålen eller personerna i ett konstverk är placerade i förhållande till varandra är att dela in verket i fält, t.ex. uppifrån och ner, och beskriva allt det som finns inom respektive fält. Ange riktningar med vänster-höger, bakom-framför, uppåt-nedåt.

I beskrivningen av verket skall man tydligt skilja mellan höger och vänster och man skall nämna om riktningen ses ur verkets eller betraktarens synvinkel. Utomhus kan man även ta väderstrecken till hjälp. Var konsekvent när det gäller rums- eller monterbeskrivningar. Börja beskrivningen från vänster eller höger, beroende på den riktning utställningen är uppbyggd efter. Utgå alltid från platsen där besökaren

står. Jämförelser med bekanta föremål och saker kan göra fenomen konkretare. Växlingen mellan ljus och skugga i en målning kan t ex jämföras med en solig dag. Solen värmer bara en del av kroppen, de delar som känner värmen befinner sig i ljuset, de övriga i skuggan. Finns det föremål som kan antas vara obekanta för besökarna, är det bra att beskriva dem ingående, den historiska bakgrunden, föremålets ändamål och material.

Att berätta

På Konstmuseet valde vi att efter beskrivningen av platsen, konstverket eller föremålet lägga den berättande delen. Detta därför att faktadelar om konstverken kan påverka beskrivningarna subjektiv, till exempel Natteffekt av Anders Zorn, blir besökarens uppfattning om motivet annorlunda när kvinnan beskrivs som prostituerad? Generellt är det lämpligt att dela upp beskrivningar och berättande på skilda nivåer/undernivåer med tydliga rubriker. Den synskadade besökaren bör få ta del av samma fakta som den seende får genom utställningstexter, broschyrer och annat kringmaterial. Till skillnad från beskrivningen som helst ska vara så objektiv som möjligt får berättelsen kring föremålet gärna vara mer personlig. Sammanhang, historik och anekdoter kring det beskrivna föremålet utgör basen i den berättande delen. Tänk på att bilden av ett konstverk kan förändras när man får tillgång till verkets historia och tolkning. Enklart är att använda samma material som museets pedagoger och de personer som guidar utgår från vid sina visningar.

Att beskriva rummet & miljön

I början av guidningen är det lämpligt att beskriva museibygnaden, dess grundplan och viktigaste drag, annars kan det vara svårt för besökaren att orientera sig. Berätta också var i museet guidningen äger rum. Det kan vara bra att beskriva rummet i en bestämd turordning, vägg för vägg. Beskriv i stora drag hur rummet är uppbyggt och hur det är möblerat. Väggarnas färg, golvet material och hur ljuset faller. En utställnings- eller museimiljö har ofta en suggestiv ljussättning, försök att förmedla rummets stämning till de synskadade besökarna. Berätta om avstånd och höjder på ett jämförande sätt. Hörs det ljud, trafikbuller, eko eller ljud som hör till utställningen? Beskriv varför och varifrån ljuden kommer. Varifrån kommer besökaren in i rummet och hur går besökaren vidare ut?

Hur rör man sig i rummet

En gravt synskadad besökare kommer antagligen till utställningen eller museet i sällskap med någon seende och är inte beroende av Daisyguidens väganvisningar för att hitta, vilket dock är betydelsefullt för synsvaga. Guiden behöver ge lyssnaren möjlighet att orientera sig på platsen och ge hänvisningar om hur man rör sig i utställningen. Det är bra att få veta om det finns trösklar mellan rummen, hur långt det är mellan de beskrivna föremålen, och går man i en cirkel eller följer guiden rummets fyrkantiga form etc. Guidningsrutten skall vara så enkel och obehindrad som möjligt och det är bra om eventuella hinder meddelas på förhand.

Sifferskyltning

För att kunna orientera sig i rummet och kontrollera om man är på rätt plats är det bra om Daisyguidens siffermarkeringar återfinns i den fysiska utställningen. Siffrorna blir extra viktiga om delar av utställningen flyttas. Siffrorna måste vara tydliga och taktila. De får inte vara för små och de måste vara i tydligt kontrasterande färger. Att siffermarkera allt i Daisyguiden med motsvarande fysiska siffror på utställningen är omöjligt, och det är fullt tillräckligt med att huvudstationerna markeras.

Inläsningen

Den smidigaste och också billigaste metoden för att läsa in manustexten är att anlita en professionell inläsningstjänst. Daisyprojektet i Göteborg använde Iris Intermedia, se kontaktuppgifterna längst bak.

Ljudillustrationer eller inte?

För att förmedla en snabb känsla av ett konstverk eller utställningsföremål kan man använda korta ljudillustrationer. Genom att använda sig av miljöljud försätts lyssnaren snabbt i den beskrivande miljön. Det är lämpligt att placera ljudillustrationen direkt i samband med beskrivningen av föremålet. I Daisyguiden för Göteborgs Konstmuseum fick oljemålningen "Näcken" av Ernst Josephson ett kort intro bestående av fiolmusik och forsande vatten. En målning som föreställer konstnärer på en fransk restaurang illustreras med cafésorl.

Ljudet av susande träd och en ugglas hoande illustrerar målningen "Uven djupt inne i skogen" av Bruno Liljefors. En ljudillustration kräver en noga avvägning mellan beskrivning och tolkning och fungerar inte på alla verk. Vill man använda ljudillustrationer finns ofta en mängd att välja på hos inläsningsföretag.

Minimanual för en Daisyguide!

- 1 Förankra idén hos din chef och ledning.
- 2 Ta kontakt med Synskadades Riksförbund.
- 3 Bilda en arbetsgrupp bestående av någon från museet, t ex museipedagog, guide eller intendent, en representant för målgruppen och den som ska skriva manuset för guiden.
- 4 Bilda en referensgrupp med synskadade personer som ska testa upplägget, texten, de taktila föremålen, etc.
- 5 Information till all personal på museet vad arbetet med Daisyguider innebär och hur det påverkar verksamheten. Det är bra och pedagogiskt att genomföra en utbildning för alla på arbetsplatsen i Bemötande och Tillgänglighet.
- 6 Bestäm vad som är viktigt i utställningen. Vad ska beskrivas, vad ska bara omnämnas, vilka fördjupningsavsnitt behövs för att få en helhet & förståelse av hela utställningen? Finns taktila föremål eller ska några tillverkas?
- 7 Leta upp fakta och informationsmaterial om utställningen. Ofta finns ett manus som museiguiderna använder, visserligen kanske bara i form av lösa anteckningar, tidningsartiklar etc. Det är ändå guld värt!

- 8 Bestäm bästa vägen genom utställningen.
- 9 Börja skriv! Glöm inte att regelbundet kolla av med mrar och är delaktig i Daisyprocessen, och synskadades representant.
- 10 När texten är färdigskriven är det dags för provvandring med brukargruppen.
- 11 Revidera manustexten. Låt andra personer som är bra på korrekturläsning ta del av manustexten och komma med råd och kompletteringar.
- 12 När manustexten är klar ska den skickas till inläsning.
- 13 Instruera och utbilda de personer som kommer att ansvara för Daisyspelarna & Daisyskivorna.
- 14 Informera, marknadsför och produktplacera de färdiga Daisyguiderna. Använd olika nätverk för att nå ut. Använd hemsidor, annonser, broschyrer och delta i mässor. Sök upp potentiella brukargrupper och organisationer.
- 15 Ordna ett riktigt stort och roligt invigningsparty! Glöm inte att bjuda in media/pressen!

Marknadsföring & exponering

Det är viktigt att Daisyguiderna tydligt syns i receptionen. Lika viktigt är det att personalen i receptionen aktivt informerar besökarna om guiderna. Personalen måste veta hur en Daisyspelare fungerar och se till att de är laddade och redo att användas. De måste veta var Daisyguiderna förvaras, varför dom finns och vilka utställningar som berörs.

Det är också bra att kunna ledsaga de synskadade besökarna till platsen där guiden börjar.

Som besökare köper man ofta med sig någon souvenir hem från ett museum, det kan vara en bok, en broschyr, en bild eller ett föremål från utställningen. Synskadade skall ha samma möjlighet att erbjudas att läsa vidare eller fördjupa

sig i det man inte hann eller orkade ta till sig vid besöket. Därför är det viktigt att man kan köpa med sig Daisyskivan hem eller låna den på ett bibliotek. En Daisyguide innehåller en stor mängd information, för en synskadad person kan guiden dessutom vara enda eller enklaste sättet att hitta information om utställningen eller museet. Att kunna köpa guiden eller låna hem den för att kunna förbereda sig före själva besöket är därför angeläget. Platser där information om Daisyguiderna kan spridas är t ex vårdcentraler, bibliotek, pensionärsföreningar, syncentraler, museer, turistbyråer och kommunala förvaltningar.

Exempel på beskrivande och berättande text

Exempel hämtade från Göteborgs Konstmuseums guide

Näcken av Ernst Josephson, 1884, olja, 146,5 x 114 cm

Här följer en beskrivning av målningen:

Större delen av målningen upptas av den nakna Näcken-gestalten. Han sitter mitt i bilden. Vi ser honom snett från sidan. Hela Näckens kropp utom huvudet är vänt åt höger i bild; de böjda benen, bålen och de utsträckta armarna som håller fiolen och stråken som han spelar med. Han håller fiolen högt, högre än ansiktshöjd. Ansiktet är däremot vänt åt vårt håll och både huvud och kropp är tillbakalutade, vilket ger Näcken en vriden kroppshållning. Hakan ser ut att nudda vid axeln. Han har ögonen slutna och munnen något öppen, och spelar lidelsefullt, som i trance. Han är helt naken men sjögräset täcker lite av hans ben och är också virat kring hans huvud, nästan som en turban. Målningen är lite skissaktigt utförd.

Det är svårt att se detaljer. Fiolen är till exempel mer antydd än målad, och överhuvudtaget är bilden mer uttrycksfull än avbildande. Näcken verkar sitta på en låg sten, eller kanske är det en avsats på den svarta klippan som tornar upp sig bakom honom i målningen. På ömse sidor om klippan väller vattnet fram i form av vattenfall. Högst upp kan man ana ett smalt stycke himmel. Det ser ut att vara skymning, och lite oroligt väder. I förgrunden är det lugnare vatten, med blommande vita näckrosor. Färgerna ger ett dovt intryck, trots den ljusa mansskepnad vi ser i målningens centrum

Bildkälla: Göteborgs Konstmuseum. Bilden något beskuren

Här kommer den berättande texten om målningen:

Josephson fick idén till målningen under en vistelse i Norge, men den utfördes i Paris, som en av tre målningar på samma tema. Josephson fick kritik för sitt motivval av såväl konstnärsvänner som andra. Det berodde på att han valde att skildra Näcken i en tid då ledande konstnärer föredrog motiv hämtade ur det verkliga livet. Att en judisk konstnär valde ett ämne ur den nordiska folktron ansåg vissa inte var passande och att det dessutom föreställde en naken man väckte spekulation. Det sägs att Pontus Fürstenberg förvarade tavlan i en garderob. I den gamla folktron representerade Näcken det dolda, lockande och farliga i naturen. I Josephsons målning är den också ett uttryck för hans egen ensamhet och längtan efter gemenskap. Näcken kan ses som en metafor för den visionärt skapande konstnären som styrs av mystiska krafter och instinkter.

Natteffekt av Anders Zorn, 1895, olja, 161 x 106 cm

Beskrivande text om målningen:

Tavlan föreställer en kvinna med lång röd klänning. Kvinnan ses i helfigur framifrån. Under hennes fotsida röda klänning syns några vita flikar av underkjolen och svart sko. Med samma hand som hon håller en grå pälsmuff verkar hon stödja sig mot en lång, grå trädstam på tavlans högra sida. En cape i samma gråa färg ligger över hennes axlar. På håret har hon en stor, ostyrig rosett, eller är det kanske en hatt? Kvinnans ansikte träffas av två slags ljus, från höger, gatlyktornas sken, från vänster elbelysningens. Det vänstra, elektriska ljuset från en gatuservering är starkare och varmare. Det blekare från höger, återger gatlyktornas gasbelysning. Bakom kvinnan, på bildens vänstra sida ser man några cafébord och stolar. Caféinteriörens ljusa gulgrå valörer på

Bildkälla: Göteborgs Konstmuseum. Bilden något beskuren

vänstra sidan av kvinnans ansikte bildar en kraftig kontrast mot det mörka, nästan svarta parti på högra sidan. Zorn har noga markerat ansiktets oregelmässighet och skilt isär uttrycken i ansiktshalvorna. Hennes vänstra sida med hängande ögonlock och mungipa ser aningen upplöst ut. Den högra ansiktshalvan tillhör en livskraftig men sorgsen, besviken kvinna.

Berättande text om målningen:

När Zorn (1860-1920) slog sig ner i Paris, låg hans ateljé i Boulevard de Clichy, ett av storstadens livligaste centra. En förutsättning för det intensiva nattlivet kring trottoarerna, parkerna och caféerna, var gasljusets debut 1880. Ungefär samtidigt med Zorn, kom också elljuset till Paris. Gatorna lystes upp av gasljus och de stora nöjesetablissemangen stoltserade med det varmare och kraftigare elljuset. Zorn begav sig regelbundet ut med skissblocket och han kallade sina nattobservationer "natteffekter". Mötet med en prostituerad gatuvandrerka, kom att engagerade honom i ett flera år långt måleriprojekt. Han målade över 20 förstudier i olja förutom en massa teckningar innan han fullbordade denna målning. Bilden räknas som en av Zorns socialt förankrade målningar och handlar om den tidens kvinnoexploatering. I mötet med en kraftfull, vacker bondflicka, utklädd på groteskt sätt, på väg rakt in i storstadsträsket, kände han igen inte bara sina egna svenska kullor, utan också sig själv. Han upplevde sig som en bondpojke på villovägar, som bjöd ut, inte sig själv men väl sin konst till de fina salongerna.

Nästa exempel är hämtat från en stadsvandring

Jacob Sahlgrenshuset

Beskrivande text om byggnaden:

Fortsätt nu Norra Hamngatan rakt fram och passera tvärgatan Tyggårdsgatan. I nästa kvarter, på adressen Norra Hamngatan 14 ligger ett av Göteborgs få bevarade bostadshus från 1700-talet. Jacob Sahlgrenshuset. Huset är ett patricierhus från stadens ekonomiska blomstringstid under 1700-talet. Fasaden mot Norra Hamngatan är ungefär 26 meter. Släktskapet med Ostindiska huset som uppfördes vid samma tid, av samma arkitekt, Carlberg är tydlig.

Sahlgrenska huset har en hög källarvåning. Mitt på huset, framför källarvåningen som är försedd med ett par enkla dörrar till de många valven innanför, leder en hög fritrappa upp till en rundbågig portal. Trappan har lyktstolpar och ett räcke av gjutjärn. Husets fasad är murad med samma gula hårdbrända tegel som grannhuset Ostindiska, det var ett vanligt material på större Göteborgshus. Första våningen är utförd i ett horisontalt rustikmönster av tegel, dvs rader av utskjutande tegelstenar bildar ett mönster. Teglet fortsätter upp mellan de mittersta fönstren på första och andra våningen. Övriga fasad är slät med rektangulära fönster. Det finns nio fönster på varje våning. En liten balustrad sitter mitt på huset, i takets kant.

Taket är ett högt mansardtak, alltså, ett brutet tak. Det är klätt med kopparplåtar och har en skorsten i varje ända

Berättande text om Sahlgrenska huset:

Tomterna norr om Stora Hamnen var de bästa i staden. De var ganska smala men sträckte sig upp till Köpmansgatan och var bebyggda med en lång rad tätt liggande hus med höga "sirliga gaflar". Bakom fanns trädgårdar med stall och

vagnsbodar. Till sitt yttre är huset bevarat, men invändigt är det omgjort. I början av 1720-talet bebyggdes tomten av Jacob Sahlgren som behärskade Göteborgs sockerbruksrörelse och var storebror till Niklas Sahlgren, direktör för Ostindiska kompaniet och donator av stora pengar för att uppföra ett sjukhus i Göteborg.

Då Jacob avled, troligen 1736, tog hans fru över rörelsen Sahlgren & Söner. Denna firma, och sina söner, styrde Britta Sahlgren från Hamngatan 14 med järnhand och framgång. Huset blev ett av stadens mest ansedda, 1766 bodde dåvarande kronprinsessan från Danmark här och kronprinsen Gustav III, som bodde på residenset, kom på besök. Under Greve Sparres tid fanns här Sveriges näst förnämsta privata konstsamling efter Tessins, med målningar av Raphael, Rubens, Corregio, Rembrandt med flera. Den Sparreska paradvåningen restaurerades och återställdes i ursprungligt skick 1969. Den består av tre salonger i rokoko- och gustaviansk stil, kallade röda, blå och gula förmaken.

Kalmare Nyckel

Framför väggen en bit ut på golvet står den första av tre stora fartygsmodeller placerad. I montern som är 150 cm lång, 80 cm bred och 250 cm hög finns en modell av fartyget Kalmare Nyckel. Själva modellen är 90 cm lång, 35 cm bred och 85 cm hög. Verklighetens Kalmare Nyckel var 33 meter långt. De övre däcken, kanondäck och aktern är på utsidan blåmålad medan de nedre däcken är brunmålade på utsidan. Skrovet under vattenlinjen är vitmålat. Inga segel är satta, man ser bara masterna och tågverket. Akterkastellen, alltså upphöjningen längst akterut, var ofta rikt utsmyckade på skeppen och Kalmare Nyckels akterkastell är blåmålat med två korslagda nycklar. En stor örlogsflagga med tre tungor hänger längst akterut. Fartyget är utsmyckat med flera guld detaljer, lejonhuvud, ornamenterade räcken och en galjonsfigur i form av ett upprest lejon med krona på huvudet. Skeppet byggdes 1629 i Holland och övertogs 1634 av svenska flottan. Kalmare Nyckel var ett mindre tremastat fartyg, med platt akterspegel. Skeppet var utrustat med 16 kanoner. Skeppsmodellen är placerad i montern på en sockel. Eftersom seglen inte är hissade kan man se genom montern. Under fartyget hänger, på höger sida av sockeln, en skäggyxa med 2 meter långt skaft från 1600-talet, och på vänster sida, två värjor.

Från Röhsska

Spegel, Adolf Fredrik Holmstedt Göteborg, 1891

Beskrivande text:

Mellan en lång, svart klänning och två svarta högryggade stolar hänger en spegel med en kraftig svart ram. Spegelns diameter är drygt en meter men det runda spegelglaset i mitten mäter endast 4 x 4 dm. Den svarta ramen i svärtat päronträ är mycket rikt dekorerad med lejonhuvud, blomstergirlander och änglar. Spegeln kröns av ett grekiskt gudansikte med utstickande krona. Bakom ansiktet höjer sig ett par svarta vingar. Överallt sticker svarta spetsiga formationer fram, och ut från spegelramen.

Berättande text:

Denna spegels funktion skiljer sig från dagens speglars. Idag är det för det mesta spegeln som är det viktiga, ramen är ofta diskret och matchar rummets övriga inredning. Många speglar har inte ens en ram och spegelväggar är populära, framför allt i hallen. För 120 år sedan var det raka motsatsen. Här är det ramen som är viktig, inte spegeln, spegelglaset är kanske där mer för att framhäva ramen. Den här spegeln har nog inte suttit i en hall eller sovrum utan hängt i ett sällskapsrum där blickarna dragits in till spegeln på en gång som man kommit in i rummet. Spegeln är en maktsymbol, ett statusobjekt som säger "titta hur mycket pengar jag har, som har råd med detta konsthantverk". Att det är en skulptör som gjort den syns på de skulpturala formerna och motiven.

Göteborg i april 2008.

Malin Andersson Anders Josby

Kontaktuppgifter

Daisyprojektet Göteborg
Anders Josby
Synskadades Riksförbund, Göteborg
Tel: 031-367 97 57
tel: 0702-42 52 70
anders.josby.srfgbg@telia.com

Marie Folkesson
Leksands Kulturförvaltning
tel: 0702-64 50 43
marie.folkesson@leksand.se

Malin Andersson
Göteborgs Stadsbibliotek
Tel: 031-368 33 98
malin.andersson@kultur.goteborg.se

Synskadades Riksförbund
Sandsborgsvägen 52, 122 88 Enskede
tel: 08-39 90 00
www.srfriks.org

Formakademin
Fabriksgatan 4, 531 30 Lidköping
tel: 0510-248 00
www.formakademin.se

Malin Grande
Iris Intermedia AB
Sandsborgsvägen 52, 122 88 Enskede
tel: 08-39 93 00
malin.grande@iris.se

Referenslitteratur

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder

Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006-12-13 (UN 2007-03-13)

Grip, Lars: Öppet för alla: 12 museer i Norden. Vällingby: Nordiska handikappolitiska rådet: Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, 2002

Grip, Lars: Det demokratiska rummet, om museernas nya uppdrag. Nordiska handikappolitiska rådet, Stockholm, 2004.

Petren, F: Det demokratiska rummet – om museernas nya uppdrag. Nordiska Handikappolitiska rådet, Stockholm, 2004

Prop 1999/2000: 79 – Från patient till medborgare

Svensson, Elisabet: Museer för alla - i Norden: om tillgänglighet för människor med funktionshinder. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet, 2001

Funktionshinder, kultur och samhälle/Lindqvist, Sauer (red)
Lund: Studentlitteratur, 2007 (Polen)

**Synskadades Riksförbund
Göteborg**

Box: 12053, 402 41 Göteborg.

Besök: Slottsskogsgatan 10.

Tel: 031- 367 97 57. Fax: 031-24 98 60

www.srfgoteborg.se

kansli.srfgbg@telia.com